

1640-1647: UNA APROXIMACIÓ A LA PUBLICÍSTICA DE LA GUERRA DELS SEGADORS

Jaume REULA i BIESCAS

Introducció i fonts

El dia 7 de juny de l'any 1640, amb els esdeveniments del dia del Corpus a Barcelona i la mort del comte de Santa Coloma, esclatava el que s'ha anomenat «Revolta Catalana», «Guerra dels Segadors» o «Guerra de Separació». Aquesta jornada marcava al mateix temps el punt culminant d'un procés que apuntava a un conflicte obert entre la Corona i els catalans, com a mínim des del fracàs de les Corts de 1626, i l'inici d'una pugna que ha estat analitzada com a crisi constitucional (dirimida entre l'oligarquia dirigent i la Corona) lligada a un aixecament nacional en defensa de la comunitat amenaçada, revolució social espontània dirigida contra els rics i escenari d'una guerra entre França i Espanya en el context de la Guerra dels Trenta Anys.

S'interpreti com s'interpreti, el cert és que la Guerra dels Segadors significà una commoció molt gran per al conjunt de la Monarquia hispànica i particularment per a la vida de la pròpia Catalunya. Un exponent més que ve a corroborar aquest trasbals és l'espectacular increment, que es constata arran dels esdeveniments del 1640, en el nombre d'obres impreses aparegudes a Catalunya. Podem dir, per exemple i a títol gairebé de curiositat, que els impressors de la ciutat de Barcelona (que, parlant de producció tipogràfica durant l'Edat Moderna, és gairebé com dir Catalunya) assoliren durant els anys quaranta del segle XVII un nivell de publicacions en llengua catalana mai vist d'ençà la introducció de la impremta i que no es tornaria a aconseguir fins a mitjans del segle XIX, en plena «Renaixença». Sembla clar que quelcom de molt important tenien necessitat de difondre els contemporanis de Pau Claris per fer córrer tanta tinta en tan poc de temps com llavors. Disposem-nos, doncs, a deixar parlar aquells homes als qui hem tingut l'oportunitat de conèixer mitjançant els seus escrits.

Això ha estat possible gràcies a una col·lecció extraordinàriament rica de manuscrits i pamflets polítics que es troba a Barcelona: la col·lecció dels fullets «Bonsoms» de la Biblioteca de Catalunya, que, només per al període de 1626 a 1652, conté un total d'unes 970 obres, algunes manuscrites, però la majoria impreses, gairebé totes a les estampes barcelonines. D'aquest miler d'obres, un 50'4 per cent estan escrites en llengua catalana (llengua molt més utilitzada que el castellà d'ençà l'esclat del conflicte), un 39'2 per cent en llengua castellana, un 7'7 per cent en llatí i el restant 2'7 per cent en francès, portugués o italià. En quant als temes més corrents, trobem obres de tema bèl·lic («relacions» que, com una espècie de periodisme arcaic sempre parcial, narren els fets d'armes de castellans o franco-catalans), obres polèmiques que enfronten els arguments amb què filipistes i

catalans fidels a la Diputació defensen la justícia de les respectives causes un cop començada la guerra, denúncies de contrafaccions comeses pels oficials reials i rèpliques d'aquestes anteriors al Corpus (i que reapareixen, si bé en menor nombre, des de l'any 1642 en contra de la política dels ministres francesos) i edictes emanats de les autoritats virregnals (virres de Felip IV primer, francesos després) o del país (Diputació, Consell de Cent).

Doncs bé, el nostre estudi se centra en l'anàlisi de les obres de tipus polèmic-propagandístic que, com a reflex de la crisi polític-institucional entre els catalans i la Cort, reialistes i defensors de la Diputació difongueren exposant els greuges mutus, les dues postures antagòniques que havien portat a la ruptura l'any 1640 i les respectives concepcions del que havien de ser la política de la Monarquia i les relacions Catalunya-Castella.

1. Inventari dels fullets «Bonsoms» emprats

Després d'una primera lectura superficial que ens donà una idea del contingut d'aquestes obres que anomenem polèmic-propagandístiques (fàcilment identificables pels seus títols i que trobem en nombre d'unes 110) vam escollir, com a més significatives dels arguments de tots dos bàndols, les següents (de les quals coneixem l'ordre cronològic d'aparició pel que fa a l'any 1640):

1. *Al Principado de Cathalunya*, 6 folis, 202x148 mm., f. Bon. 6140 [Paper manuscrit, datat el 25 de juny de 1640, el qual, malgrat insistir en la fidelitat catalana al rei, denuncia la violació de les lleis catalanes i les violències dels terços, que s'atribueixen a la voluntat de destruir Catalunya dels ministres reials].

2. *Carta de Un Confidant de Madrid en que dona alguns avisos secrets importants al Principat de Cathalunya*, 7 folis, 202x149 mm., f. Bon. 6141 [Paper manuscrit, datat l'11 de setembre, que seria llegit a la Junta general de Braços el 22 del mateix mes, on un català resident a Madrid adverteix als seus compatriotes dels plans d'Olivares i els recomana la resistència armada].

3. *Copia de Una Carta escrita por los Diputados del General de Cataluña, al Rey...*, 2 folis, 289x208 mm., f. Bon. 5235 [Petició dels diputats al rei, datada a Barcelona el 18 de setembre, pregant-li que tregui del Principat l'exèrcit que es troba a Perpinyà i que aturi la marxa del que es prepara a envair Catalunya, car en cas contrari hauran d'emprar les armes en contra d'ells].

4. *Señor. Por los decretos...*, 2 folis, 279x 194 mm., f. Bon. 7692 [Petició molt similar a l'anterior, datada a Barcelona el mateix dia, que culpa Olivares i el protonotari Villanueva de l'estat de la Província i insisteix en les peticions catalanes: que surtin del Principat els causants de l'alteració de la pau pública -soldats i ministres reials- i que s'aturi la invasió].

5. GUILLÉN DELA CARRERA, Alonso: *La Iustificacio Real*, Madrid, 1640, 4 folis, 291x205 mm., f. Bon. 5248 [Pamflet reialista, en la seva versió en llengua catalana, aparegut a Barcelona al mes d'octubre i que culpa els catalans de les alteracions del Principat i insisteix en la voluntat del rei de castigar els soldats i de mostrar-se clement].

6. SALA BERART, Gaspar: *Proclama-cion Catolica a la Magestad Piadosa de Filipe el Grande...*, S. i J. Mathevat, Barcelona, 1640, 1ª edició, 150 pàgs., 289x206 mm., f. Bon. 5229 [El text cabdal dels catalans, escrit per un frare agustí, el seu principal propagandista. Publicat el 13 d'octubre sota el patrocini dels consellers, amb ell es pretengué palesar al rei i a tota Europa el desacord amb el govern i els greuges rebuts pels catalans des de 1626].

7. *Iustificacio en Conciencia de Aver Pres lo Principat de Catalunya las Armas, pera resistir als soldats...*, G. Nogués, Barcelona, 1640, 1ª edició, 24 pàgs., 281x198 mm., f. Bon 51 [Pamflet fruit del dictamen favorable d'una junta de teòlegs a la qüestió de si era lícit als catalans agafar les armes contra el rei, presentat pels diputats a la Junta de Braços el 22 d'octubre].

8. *Por Que: Para Que...*, Madrid, 1640, 4 folis, 291x205 mm., f. Bon. 5247 [Pamflet reialista, aparegut a Barcelona el 27 d'octubre, on s'acusa els catalans de no haver ajudat mai al rei

des que regna i d'haver arribat al sùmmun de la infidelitat assassinant al seu virrei i cercant l'aliança francesa].

9. RIOJA, Francisco de: *Aristarco o censura de la Proclamacion Catolica de los Catalanes*, Madrid, 1640, 66 folis, 190x140 mm., f. Bon. 11321 [Pamflet reialista on el Cronista del monarca contradiu punt per punt els arguments de la *Proclamació*, arribant a la conclusió que els catalans han traït a Déu i al rei].

10. *Apoyos de la Verdad Catalana, Opugnada por... La justificacion Real*, 18 folis, 283x193 mm., f. Bon. 52 [Resposta al número 5 d'aquesta relació, publicada el 18 de desembre per ordre dels diputats. Insisteix en la fidelitat catalana a Felip IV, justifica l'atac a les tropes reials com a defensa pròpia i dóna la versió oficial de la mort de Santa Coloma, responsabilitat d'uns pocs i no de tot el Principat].

11. MARTÍ VILADAMOR, Francisco: *Noticia Universal de Cataluña*, 1640, 1ª edició, 216 pàgs., 195x140 mm., f. Bon. 76 [Publicat el 21 de desembre i dedicat al Consell de Cent, aquest pamflet vol demostrar històricament que el rei dels catalans és un rei pactat i elegit. Defensa, d'altra banda, que la lluita catalana pretén fer caure del poder Olivares, el responsable de les desgràcies de tota Espanya, no només de les de Catalunya].

12. GUILLEN DE LA CARRERA, Alonso: *La estrecha amistad que professamos...*, Madrid, 1640, 10 folis, 291x206 mm., f. Bon. 5246 [Pamflet del principal propagandista del Comte-Duc, aparegut a Barcelona el 7 de gener de 1641, on s'exhorta els catalans a l'obediència al seu legítim rei i es justifica la formació d'un exèrcit com a única sortida per restablir l'autoritat reial].

13. *Cataluña Defendida De Sus Emulos. Ilustrada Con Sus Hechos. Fidelidad, y servicios à sus Reyes*, 1641, 72 folis, 204x150 mm., f. Bon. 10952 [Pamflet que pondera la fidelitat de Catalunya als seus reis i refusa l'acusació de traïció a Felip IV: si els catalans han fet ús del seu dret d'escollir nou rei ha estat perquè Felip ha incomplert el seu jurament de respectar les lleis catalanes, trencant el pacte establert].

14. *Comparacio de Cathalunya ab Troya*, J. Romeu, Barcelona, 1641, 4 folis, 193x147 mm., f. Bon. 7553 [Plany en vers per la situació de guerra que pateix Catalunya per culpa de l'agressivitat castellana, dels plans centralistes del Comte-Duc i del rei que manté aquest en el poder].

15. *Copia de una Carta... escrita a un señor de titol de la Andaluzia, dandole noticia de los buenos progressos de España gobernados por el Conde Duque*, J. Mathevat, Barcelona, 1641, 4 folis, 204x154 mm., f. Bon. 6061 [Pamflet satíric castellà que descriu tragicòmicament l'estat a què ha portat Olivares la Monarquia i on s'ataca i es ridiculitza despietadament el privat. Tot això explica que aquest paper, clandestí a Castella, fos estampat pels catalans].

16. ÇARROCA, Josep: *Politica del Comte de Olivares, Contrapolitica, De Cathalunya, y Barcelona... Violencias, De las Armadas... castellanas. Prosperitats, De las Armadas, Francesas, y Catalanas...*, Jaume Romeu, Barcelona, 1641, 40 folis, 202x145 mm., f. Bon. 118 [Anàlisi dels preceptes pels quals Olivares governa i que han provocat el desastre de la Monarquia; interpretació de la lluita catalana com a darrer entrebanc abans que Espanya sucumbeixi sota el mal govern].

17. FONT, Josep: *Catalana Iusticia Contra las Castellanas Armas*, J. Mathevat, Barcelona, 1641, 67 pàgs., 194x144 mm., f. Bon. 6101 [Pamflet, en la mateixa línia argumental que el número 7, que pretén justificar el recurs a les armes com a un dret legítim davant l'agressió castellana, planejada per Olivares i el protonotari contra les llibertats catalanes].

18. MARTÍ VILADAMOR, Francisco: *Avisos del Castellano Fingido, al Insigne Principado de Cataluña...*, G. Nogués, Barcelona, 1641, 8 folis, 198x139 mm., f. Bon. 69 [Pamflet, aparegut el 4 de març sota el patrocini dels diputats, per mitjà del qual un castellà exhorta els catalans a mantenir-se fermes en la seva lluita per fer caure el privat, únic mitjà d'evitar la ruïna de la Monarquia].

19. QUEVEDO, Francisco de: *Proclamacion o Aclamacion a la Magestad de Felipo Quarto Rey de Castilla*, J. Mathevat, Barcelona, 1641, 4 folis, 202x148 mm., f. Bon. 6142 [Alegat en vers contra el govern d'Olivares, coincidint amb les queixes catalanes, i contra la pressió fiscal suportada per Castella].

20. *Romance de la Ingratitud de los Castellanos, y sin razon*, G. Nogués, Barcelona, 1641, 2 folis, 192x142 mm., f. Bon. 6214 [Narració en vers de la invasió de l'exèrcit enviat per Felip IV i la seva derrota a Montjuïc. És un atac implacable contra els castellans].

21. *Romança De La Vitoria Que Tuvieron Los Catalanes y Franceses al monte de Monjuich contra el exercito de los Castellanos*, J. Mathevat, Barcelona, 1641, 4 folis, 201x146 mm., f. Bon. 7628 [En la línia de l'anterior, ens narra la desfeta a Montjuïc de l'exèrcit reial que, malgrat la inquebrantable lleialtat dels catalans envers Felip IV, aquest havia enviat contra ells].

22. SALA BERART, Gaspar: *Principios, y Progressos de las Guerras del Principado de Cataluña, y señalada vitoria en Monjuique*, P. Lacavalleria, Barcelona, 1641, 40 folis, 188x139 mm., f. Bon. 112 [Justificació del recurs a la guerra i de l'aliança amb França com a resposta inevitable davant l'agressió castellana i descripció de les victòries i de l'heroisme dels catalans].

23. SALA BERART, Gaspar: *Secretos Publicos, Piedra de Toque, de las Intenciones del Enemigo, y Luz de la Verdad... y añadidas a la fin las cartas que en esta van citadas...*, 1641, 46 folis, 199x147 mm., f. Bon. 2181 [Pamflet que pretén donar a conèixer a tota Europa i als catalans vacil·lants les intencions del Comte-Duc de subjugar Catalunya, mitjançant la publicació de la reveladora correspondència trobada al difunt virrei, llegida a la Junta de Braços el 27 de novembre de 1640 i manada imprimir pels diputats].

24. *Advertencias Muy Famosas de pregunta y respuesta, acerca de lo que sucede a Castilla, y a su Rey, con un pregon que ha mandado hazer el Conde Duque en... Madrid...*, J. Mathevat, Barcelona, 1642, 4 folis, 194x146 mm., f. Bon. 5883 [Versos satírics de procedència castellana que constitueixen una crítica ferotge contra el despotisme d'Olivares i que es lamenten de la situació calamitosa que la Monarquia pateix per culpa seva].

25. BOIL, Francisco: *La Bozina pastoril. Bozina Pastoril y Militar, que Toca a Recoger la Antigua Fe Catalana*, Madrid, 1642, 34 folis, 189x137 mm., f. Bon. 5995 [Pamflet reialista on el seu autor, un frare alguerès, dóna als catalans a escollir entre tornar a l'obediència de Felip IV, acceptant la seva clemència i deslliurant-se del jou francès, o patir una derrota segura].

26. *Copia de una Carta, que un Hidalgo Embio a un cavallero Andaluz, deseoso de saber nuevas de la Corte. Dasele razon, no solo de ella, sino de los sucessos de Cathalunya, y otras partes*, J. Romeu, Barcelona, 1642, 4 folis, 195x140 mm., f. Bon. 5961 [Pamflet satíric castellà, molt similar al número 15, on es descriuen les derrotes de les armes de Felip IV i les conseqüències del mal govern].

27. HIZOVOL, Hugo de: *Cataluña Agradecida. Romance, que comprehende los sucessos de las guerras de Cataluña*, J. Romeu, Barcelona, 1642, 4 folis, 200x147 mm., f. Bon. 7578 [Versos que descriuen les vexacions que Catalunya ha hagut de patir de mans de Castella, que ha vist frustrades les seves intencions per les victòries franco-catalanes].

28. *Manifiesto Que Hizo Tarragona, sobre persuadir al Principado sus quietudes*, Catalina de Barrio y Angulo, Madrid, 1642, 2 folis, 301x205 mm., f. Bon. 7689 [Pamflet reialista que defensa la sinceritat de les ofertes de perdó fetes als catalans pel rei. Conclou que l'engany -que genera incredulitat davant la clemència reial- és, amb el francès, el pitjor enemic de Catalunya].

29. PELLICER DE TOVAR, José: *Idea del Principado de Cataluña. Recopilacion de sus Movimientos Antiguos i Modernos y Examen de sus Privilegios*, Geronimo Verdus, Anvers, 1642, 578 pàgs., 146x96 mm., f. Bon. 120 [Pamflet reialista concebut pel seu autor, aragonès i Cronista Major del rei, com a rèplica a la *Proclamació Catòlica*. Intenta demostrar que els

catalans són vassalls conquerits, i no paccionats, i que els drets que el rei francès pretén tenir sobre Catalunya van deixar d'existir fa temps].

30. PELLICER DE SALAS Y TOVAR, José: *Relacion de las Causas que Obligan a la Casa de Austria a Pedir Pazas al... Rey de Francia... en la Ciudad de Munster, en el año 1642*, Alonso Pérez, Madrid, 1642, 1ª edició, 8 folis, 195x140 mm., f. Bon. 5960 [Pamflet d'autor apòcrif on s'ataca duríssimament Felip IV i els seus antecessors com a tirans, centralistes i opressors de vassalls. S'enumeren també els reessos militars soferts per Espanya, que es veu obligada a demanar la pau per intentar salvar-se de la catàstrofe més absoluta].

31. *Colloquio del Sentimiento que Hazen Dos Licenciados, de la Destruccion de toda España, por causa del Conde Duque, y el luto de toda Castilla...*, J. Mathevat, Barcelona, 1643, 6 folis, 194x143 mm., f. Bon. 5895 [Versos satírics castellans que descriuen l'enterrament de Castella, morta per Olivares a força d'impostos, vaticinant-se la mateixa sort per a la resta de províncies peninsulars fidels].

32. *El Rey de Castilla Escrivio a Sus Consejos, diziendoles, que el Conde Duque avia sido... el mejor Ministro de Estado...*, P. Lacavalleria, Barcelona, 1643, 8 folis, 200x152 mm., f. Bon. 5648 [Pamflet de procedència castellana, aparegut amb motiu de la caiguda d'Olivares, que critica els preceptes del seu govern i demana al rei la tornada als antics procediments].

33. QUEVEDO, Francisco de: *Confession Consultativa de Don Gaspar de Guzman Conde de Olivares, echa en el transito de su caída, con el testamento al mismo proposito...*, J. Mathevat, Barcelona, 1643, 6 folis, 195x145 mm., f. Bon. 5957 [Pamflet de procedència castellana molt similar pel que fa al tema a l'anterior, però fet en vers i amb intenció satírica].

34. *Respuesta a las Solapadas Palabras que los Castellanos Dizen a Cataluña para engañarla*, P. Lacavalleria, Barcelona, 1643, 4 folis, 200x145 mm., f. Bon. 7599 [Versos contra els oferiments de perdó de Felip IV, considerats traïdorencs, i a favor de la continuació de la lluita al costat de França].

35. VALLMAJOR I CASALS, Josep: *Frenum Detrahentium. Fre ab lo Qual Se Tapa la Boca als Detractors, que Han Posada la Lengua en las Personas Ecclesiasticas de Catalunya, per haver presas las armas... defentsantse... dels soldats... del Rey de Castilla...*, J. Mathevat, Barcelona, 1643, 14 folis, 198x144 mm., f. Bon. 130 [Pamflet on, després de deixar assentat que a un rei que no s'até al pacte amb els seus vassalls no se li deu obediència, el seu autor defensa la licitud d'haver agafat el clericat les armes contra les tropes catalanes, en virtut del dret de legítima defensa davant una agressió].

36. *Advertencias Ab Que poden alentarse los timidos, confirmarse los Patricios, y reducirse los mal afectes...*, P. Lacavalleria, Barcelona, 1644, 4 folis, 195x141 mm., f. Bon. 5942 [Pamflet destinat a refutar els arguments dels partidaris del rei de Castella, dels qui creuen les seves promeses de perdó i dels qui pensen que la guerra s'ha de perdre].

37. MOLINER, Petrus: *Lagrimas Del Geremias Catalan Ilergete Pastor: Viertelas En Los Elisios Campos Tarragonenses, òi Troyanos: Acuerdaldas A La Real Clemencia de Filipo IV, el Grande, Rei de las Españas...*, Viuda Roberta, Tarragona, 1644, 91 pàgs., 195x141 mm., f. Bon. 5948 [Pamflet, escrit per un català filipista, que pretén ser una petició de perdó per part dels catalans a Felip IV pels errors comesos. Exhorta els catalans infidels al rei a la rendició i el penediment].

38. *Nos Don Felipe...*, 2 folis, 300x209 mm., f. Bon. 7693 [Perdó atorgat per Felip IV, signat a Saragossa el 25 d'abril de 1644 redundant en el primer que havia ofert -24 de gener de 1642-, on promet oblidar els greuges rebuts i respectar els privilegis dels catalans a canvi de tornar a la seva obediència].

39. VOPIS, Francisco: *Ingenuidad Catalana, Coronada De Los Lilijs. Descrivense Las Armadas De Castilla, Los engaños, los agravios...*, Pedro Juan Dexe, Barcelona, 1644, 44 pàgs., 203x150 mm., f. Bon. 6052 [Pamflet concebut com a resposta a l'*Aristarco* de Francisco de Rioja. Exposa la doctrina pactista i justifica la separació de Castella per la iniquitat d'aquesta i pel

trencament per part de Felip IV del contracte amb els catalans].

40. GOU, Francesc Josep: *Desengany De Malafectes a la Magestat Christianissima*, G. Nogués, Barcelona, 1646, 20 folis, 195x141 mm., f. Bon. 5946 [Pamflet francòfil destinat a refutar els arguments dels filipistes i favorable al manteniment de la lleialtat al Cristianíssim. Recorda la tirania castellana del passat i justifica la repressió dels traïdors i els allotjaments de soldats francesos].

41. MARTÍ VILADAMOR, Francisco: *Manifiesto De La Fidelidad Catalana, Integridad Francesa, Y Perversidad Enemiga De La Justa Conservacion de Cataluña En Francia, Purgatorio De Los engaños, que la offenden en el tratado de la Paz general en Munster...*, Imprenta Plantiniana, Anvers, 1646, 116 pàgs., 190x147 mm., f. Bon. 147 [Pamflet dedicat a Mazarí i escrit pel seu autor, esdevingut un francòfil entusiasta, essent assessor en el congrés de Münster. Defensa el caràcter d'irreversible de la unió de Catalunya amb França i ataca la proposta espanyola de cedir el Rosselló a canvi de recuperar Catalunya].

42. RIUS, Gabriel Agustín: *Cristal De La Verdad, Espejo De Cataluña...*, Pedro Lanaja y Lamarca, Saragossa, 1646, 416 pàgs., 194x149 mm., f. Bon. 144 [Pamflet, dedicat a Felip IV per un agustí realista resident a Tarragona, on es rebaten punt per punt els pretextos de la revolta i on s'intenta demostrar que el Comtat de Barcelona és successiu per sang, no electiu, i que al rei se li deu obediència encara que incompleixi el contracte].

43. ROCABERTÍ, Ramon Dalmau de: *Presagios Fatales Del Mando Frances En Cataluña*, Pedro Lanaja y Lamarca, Saragossa, 1646, 171 pàgs., 199x143 mm., f. Bon. 150 [Pamflet realista, dedicat a Felip IV per un alt noble català, on es vaticina el retorn de Catalunya a l'obediència reial per la conjunció de la mateixa oposició catalana als francesos amb l'avanç de les armes reials. Inclou una llista dels catalans exiliats per fidelitat al monarca Felip].

44. ROS, Alejandro de: *Cataluña Desengañada, Discursos Politicos...*, Edigio Longo, Nàpols, 1646, 512 pàgs., 187x137 mm., f. Bon. 149 [Pamflet realista, dedicat a Felip IV, on el seu autor, degà i canonge de Tortosa, basant-se en els principis de la Política, pretén demostrar que la guerra dels catalans contra el seu príncep no és ni «Util», ni «Facil», ni «Decente». Inclou, com l'anterior, una relació d'exiliats].

45. BONAVENTURA, Josep: *Insidias Enemigas, Desengany De Ben-Afectes*, S. de Cormellas, Barcelona, 1647, 16 folis, 204x151 mm., f. Bon. 6093 [Pamflet on, mitjançant un diàleg entre un pare «ben-afecte» i el seu fill «mal-afecte» al Cristianíssim, es pretenen refutar els arguments dels partidaris d'Espanya].

Després de l'any 1647 no trobem cap altra obra polèmica, de cap dels dos bàndols en discòrdia: cinc anys abans de la fi del conflicte, la guerra pamfletística ja s'havia acabat.

2. Els esdeveniments de la Guerra dels Segadors vistos per la publicística.

«No hay caso mas difícil de acomodar que aquel donde todos los contendientes tienen razón; porque, como cada uno ama su sentimiento, ninguno quiere obligarse del ajeno»², deia Francisco de Melo, contemporani dels fets que ens ocupen, dins la seva obra publicada l'any 1645. Quan s'ha tingut l'oportunitat de conèixer els arguments dels homes que en aquells anys es barallaren, un no pot fer altra cosa que, deixant de banda el fet que Melo demostrí un major o menor grau de rigor històric, reconèixer com és de certa aquesta màxima. Ens trobem amb l'enfrontament de dos models d'Estat perfectament vàlids en si mateixos tots dos, però incompatibles l'un amb l'altre. Dues preses de postura ideològiques irreconciliables, de les quals la historiografia posterior massa sovint no ha sabut deslliurar-se. Disposem-nos a escoltar-les.

2.1. La publicística anterior a la batalla de Montjuïc

La notícia de la mort de Santa Coloma, fet que a ulls de la Cort constituïa un delict gravíssim, un delict de lesa majestat «*in primo capite*», anava a atorgar a Olivares i els seus col·laboradors un pretext per a envair el Principat, solució dràstica al problema català que ja amb anterioritat al 1640 el magí del privat havia considerat com a convenient. Però no sembla que els catalans pensessin que la mort del virrei hagués de suposar cap entrebanc insuperable de cara a un arranjamant amb el rei, que, amb aquest toc d'atenció, potser s'adonaria de les queixes dels seus vassalls i procuraria corregir el rumb equivocadonat pels seus ministres a l'estil tradicional de govern, «...*que si hasta aqui las balanças de la satisfation entre Rey y vassallos han estado desiguales, que se pudiere temer en otro rompimiento (mas no en la innata fidelidad Cathalana) nuestro Catholico Principe mejor informado bolvera asu primera igualdad de estado nuestro Principado: que si murio el Conde de Sta. Coloma matole al providentia divina que quizo atajar sus sinistros passos paraque no se precipitasse a mayores desasiertos y fuera la ultima ruina desta fidelissima Provincia*»³.

Malauradament, aviat s'havia de veure que a Madrid no pensaven que al virrei l'hagués mort la Providència. I, mentre s'aplegava l'exèrcit reial que s'havia d'enviar contra Catalunya, un «confident» català bastant menys idealista advertia des de Madrid als seus compatriotes de l'imminent perill i de la necessitat de preparar la defensa armada com a únic mitjà de preservar les Constitucions intactes i evitar el càstig, perquè «...*los Princesps mes clemens no acostuman de perdonar recels de infidelytat, hans be guarden la venjança dells molt temps, la qual sol esser major quant mes se dilata per necessitat, o utilitat de no poderse pendrer y a vegades passa lo mal animo vindicatiu a sos successors: Sy asso fan los ques precien de clemens, que faran los que del any 1626. avorrexen la nacio sens tenir causa de dit aoorriment, araque publican tantas causas justificadas?*»⁴.

I, efectivament, a finals de novembre entrava a Catalunya l'exèrcit reial comandat pel marquès de los Vélez, acompanyat en el seu avanç per l'aparició a Barcelona dels pertinents pamflets justificant la decisió presa pel rei: la guerra pamfletística, el conflicte dialèctic, començava. El rei, diuen els fullets reialistes, ha deixat sense càstig moltes desobediències, totes elles «*pronosticos muy inmediatos de lo que oy se vee*»⁵, al llarg dels vint anys que porta regnant, ha suportat que els catalans no l'ajudessin amb res en les seves empreses, però és que ara la situació ha arribat a ser intolerable. El rei no ha donat mai cap motiu per a la rebel·lió. Els allotjaments, amb el tresor reial buit i essent els catalans els beneficiaris de la defensa contra l'enemic francès, eren inevitables i si algun soldat ha comès cap crim (per altra banda sempre exemplarment castigat) ha estat per defensar-se de les agressions dels naturals. Mort el virrei, morts o perseguits els soldats i els ministres reials, sumida Catalunya en l'anarquia i la desolació, el rei, veient la seva autoritat trepitjada i els seus vassalls patint la tirania dels «*villanos*», ha manat formar un exèrcit per restablir la pau i la justícia entre els seus súbdits, com és la seva obligació. Si fa això, per tant, és en benefici dels propis catalans, la lleialtat dels quals mai no ha posat en dubte: «*y el intento de su Magestad no es de violar fueros, alterar usages, derogar privilegios, revocar inmunidades, ni hazer otra ninguna invocacion en perjuizio de nuestra Patria, sino recobrar el dominio de Cataluña, que oi le tienen usurpado, y tiranizado los villanos*»⁶.

Els pamfleters reials insisteixen en les bones intencions del rei, en la seva clemència, però en el fons estan formulant una amenaça, perquè adverteixen que aquesta clemència pot convertir-se en rigor si els catalans s'entesten en la seva actitud.

Per la seva part, els Diputats de Catalunya i els Consellers de Barcelona, que veien d'aquesta manera menyspreats els mitjans que havien proposat al rei per pacificar el Principat (sortida dels terços, destitució dels ministres de justícia «*de quienes está tan ofendida la Provincia*»⁷), anaven a patrocinar com a resposta una sèrie de pamflets no menys

contundents en els seus plantejaments, uns pamflets que evidencien el mateix estat d'opinió que traspuen el dietari de la Junta de Braços convocada per Pau Claris⁸ i el del Consell de Cent⁹. Per mitjà d'ells, els dirigents del Principat (i molt particularment els diputats) exposen al monarca la resolució dels catalans de resistir amb les armes a l'exèrcit invasor, la qual cosa no només no implica cap traïció a la persona reial, sinó que es fa en major servei seu (consistent en la «conservació» dels seus vassalls i de les Constitucions per ell jurades); es clama també contra el govern, que té queixosa Catalunya i tota la Monarquia, del Comte-Duc i el protonotari Villanueva, instigadors de les atrocitats dels soldats.

Mal al llarg de la seva història els catalans, sempre diligents en l'auxili dels seus prínceps, havien fet tant com per Felip III (IV de Castella). Prova d'això són els donatius concedits per Barcelona d'ençà l'any 1626 i els ingents esforços fets, amb homes i diners, durant la campanya de Salses, en «agraïment» dels quals els catalans han estat «agraciats» pels ministres superiors amb el títol de covards i traïdors. I això no és tot, sinó que, a sobre, han hagut de patir uns allotjaments (que, acabada la campanya, no tenien raó de ser) tan rigorosos que han deixat veure que amb ells es pretenia la ruïna total de la nació catalana i de les seves llibertats: «Hasta ahora pensavan los catalanes, que en los alojamientos solo se pretendia... los viveres ordinarios: pero viendo, que exhausta la Provincia, perseueravan con mayores rigores, conocieron, que no podia pretenderse, sino la ruyna. Claramente lo manifestavan los mesmos soldados: unos llamavan a Cataluña, Castilla la nueva: otros dezian que presto la avian de conquistar, y señorearla toda...»¹⁰. Fins i tot això ho han sofert els catalans en servei del seu rei, però els sacrilegis perpetrats pels soldats d'un príncep tan catòlic a Riudarenes, Montiró, Castelló d'Empúries..., els han obligat, essent el poble més catòlic del món, a venjar aquests crims de «*laesae maiestatis divinae in capite primo*». Així, les atrocitats dels soldats, deixades deliberadament sense càstig pels mateixos ministres reials que manaren assolar Santa Coloma de Farners per haver mort els seus habitants i l'agutzil Monrodon en defensa pròpia, han estat justament venjades per la mà de la Providència mitjançant uns segadors que no van poder ser aturats, malgrat els desesperats esforços de diputats i consellers per garantir la seguretat del virrei.

Però el cert és que, ni que sigui injustificadament, un exèrcit reial amenaça el Principat. Així, els catalans es veuen forçats a agafar les armes, fet que no significa cap rebel·lió contra el rei perquè es fa en virtut del més elemental dret de legítima defensa davant una agressió no provocada per ells: «y així prevenir Cathalunya cuerda las armas... no es injusta provocar armas estrangeras, sino prevenir prudenti la defensa. Ab que resta assentat que essent aquesta guerra defensiva, no te necessitat de autoritat, ni beneplacito del Princep»¹¹. I l'única forma possible d'evitar la guerra passa per aturar la invasió, cosa en mans del propi monarca, que sembla no voler veure que els seus ministres estan a punt de provocar la desintegració de la Monarquia: «Mande V. M.», demanen els consellers mitjançant la ploma de Gaspar Sala, «que mude de ayres el gobierno, porque las monarquias quexosas son como cuerpos enfermos, que mudando de ayres convalecen»¹². Contràriament, els catalans, essent les seves llibertats incompatibles amb el despotisme que el Comte-Duc vol instaurar, hauran de recórrer a exercir el seu dret de negar el vassallatge al rei que viola el seu jurament de guardar-les, «por la qual mutacion de gobierno (quando sucediesse) nunca se mudaria en los Catalanos su innato amor, antes bien alcançara credito de mas fino y verdadero, porque con ella quedaria Cataluña, no solo con fuerças para defender a sus Naturales, sino tambien para oponerse con efecto a cualquier designio del Privado, en el qual para lograr sus desseos dispusiesse la ruina y perdicion de España, siendo mas que cierto, que perdida Cataluña, lo seria toda España»¹³.

2.2. El debat en el seu punt àlgid: La polèmica Catalunya-Castella

I, en efecte, els catalans anaven a fer ús del dret de refusar un rei esdevingut, ni que fos

per culpa d'un mal ministre, tirà. Fracassat l'èfimer intent de constituir el Principat en república, l'avanç de les tropes reials i l'anarquia social regnant anaven a empènyer Pau Clatris a col·locar el Principat sota el govern de França, que havia sabut esperar pacientment allò que sabia que era inevitable. El 23 de gener de 1641 Lluís XIII era proclamat comte de Barcelona, fet que arribava tot just a temps (donada la proximitat a Barcelona del marquès de los Vélez) per a poder organitzar la defensa amb l'ajut dels francesos. El 26 de gener es produïa la batalla de Montjuïc i les tropes del Comte-Duc, que havia confiat en una victòria ràpida, eren derrotades, retirant-se cap a Tarragona. Dotze anys de guerra haurien de transcórrer abans de la capitulació de Barcelona (13 d'octubre de 1652).

La ruptura s'havia consumat. A partir d'ara i fins a la caiguda del favorit de Felip IV la controvèrsia girarà entorn de la licitud o la il·licitud de l'actitud de Catalunya. Pamflets sorgits a l'ombra d'Olivares i de la Diputació mantindran, com a complement de l'enfrontament bèl·lic, la seva particular guerra dialèctica.

Que els catalans siguin diferents dels castellans no vol dir que siguin uns traïdors o uns rebels: aquesta és la idea amb què es pot resumir l'actitud dels qui no haguéssin acceptat mai el qualificatiu de «revolta» amb que habitualment anomenem allò que s'inicià el 7 de juny de 1640, «con que se echará de ver, quan sin razon, forma queixa Castilla, de que Cataluña teniendo el mismo Rey que ella, no quiera passar por unas mismas Leyes de sujecion, y contribuciones a gastos Reales: Aviendo de saber, que assi como en un mismo cuerpo humano no todos los miembros son yguales... Assi en un mismo cuerpo de Reyno, ha de haver Republicas, y Naciones adelantadas a las otras, en fueros, y Privilegios, concedidos del mismo Rey, por los mayores, ò menores servicios que le han hecho»¹⁴. Els catalans, des dels seus orígens, sempre han estat lliures i mai no han renunciat a aquesta condició. El seu primer rei, Carlemany, va ser escollit lliurement com a tal en virtut de les lleis gòtiques dels concilis de Toledo (que establiren que el rei havia d'ésser electe i que van ser conservades pels catalans o «gotholans» sota la dominació àrab) a canvi del respecte de la seva llibertat, lleis i costums. De la mateixa manera, els comtes de Barcelona (en possessió del Comtat per cessió de Carles el Calb), reis posteriorment d'Aragó i més tard de Castella, ho han estat en virtut de les mateixes lleis (que, al menys pel que fa a l'elecció del regne, mai no han deixat de tenir vigència) per successives eleccions (no per dret de sang), malgrat haver estat substituïda la cerimònia de l'elecció pel jurament a l'inici del regnat, abans del qual el comte no pot considerar-se com a tal. Així, els catalans són vassalls pactats que no han renunciat al poder absolut ni a la seva llibertat i que poden exigir al seu senyor, en virtut del contracte amb aquest, el respecte dels seus privilegis a canvi de la seva fidelitat. En conseqüència, comtes i reis no han tingut poder per a fer o derogar lleis sols, sinó en Corts, i quedant obligats a la seva observança: «Supuesto que los Privilegios en Cataluña (que son sus prerogativas, y libertades) son leyes, hechas, no solo por los Reyes, sino en compañía, y voluntad de los que se hallan en las Cortes Generales; (por no usar el Conde en Cataluña, de poder absoluto) siguese, que no solo los Naturales, sino tambien los mismos Reyes, estarán sugetos à essas leyes; como por las siguientes palabras lo dixo el Rey Don Fernando II, en las primeras Cortes, que tuvo en Barcelona: Poco valdria hazer Constituciones, si por Nos, y por nuestros oficiales no fuessen observadas»¹⁵. Per tant, tot manament emanat del rei contrari a les lleis contractals és nul i un príncep que il·licitament trenca el pacte i el seu jurament solemne esdevé un tirà, quedant els vassalls lliures de la fidelitat deguda. Trobem, en definitiva, diàfanament exposat, el mateix pactisme polític que havia estat esgrimit per l'oligarquia catalana contra Joan II durant la guerra civil del segle XV i que tornaria a ser expressat, en els mateixos termes, per la publicística austracista contrària a Felip V durant la guerra de 1705-1714¹⁶.

Així, doncs, renunciant a Felip IV, els catalans no han fet res més que obrar amb lleialtat a la seva consciència, actuar amb coherència respecte als seus sagrats usos i costums. Sobre Olivares i el seu nou estil maquiavèl·lic de govern i sobre el rei que el manté recau

exclusivament la responsabilitat del fet que uns vassalls tan fidels, sempre premiats amb «mercedes» i nous privilegis per uns comtes agraits pels seus grans serveis, hagin tingut que recórrer a una solució tan dràstica. El favorit ha encaminat tots els seus esforços, des del mateix instant del seu accés a la prirvança, a instaurar un poder personal omnímode, apartant el rei dels afers d'Estat, substituint el sistema de Consells per les Juntes, col·locant el seus sequaços en els llocs clau del govern, llimant la capacitat de contestació foral dels vassalls a la seva política amb el pretext que «...es conveniencia grande, para la Monarquia, y facilidad para el gobierno, que todos los Reynos, en sus leyes, sigan la unidad del Principe, en no aver mas que un Rey, una Ley, y una moneda...»¹⁷. Així, aquesta errònia raó d'Estat uniformista i centralitzadora passava per l'abolició de l'obstacle dels privilegis de Catalunya, raó per la qual Olivares cercà de provocar la rebel·lió catalana com a excusa prèvia a aquella. Però els catalans, veient amenaçada la seva idiosincràsia com a poble i la seva situació privilegiada en comparació amb la ruïna econòmica castellana, han sabut resistir-se als desigms del Comte-Duc, conscients que «...los hijos, nietos y demas generaciones... se podrian quejar amargamente, de que habiendo los presentes heredado de sus passados una Cataluña libre, señora y privilegiada, les dexan a ellos una Cataluña esclava, pechada, y con estado infame»¹⁸.

Però no es defensen només els propis interessos, sinó que els publicistes catalans es mostren conscients de «...la tirania de un detestable Ministro, que te la Monarquia Espanyola, en tan miserable estat, que pera son occaso sols li falta lo ultim paracisme»¹⁹ i consideren que l'èxit de la lluita catalana, el fer caure del poder al privat, és l'únic remei que pot alleujar la situació de la resta de pobles d'Espanya, mancats d'uns privilegis capaços com els catalans de resistir al poder absolut emanat de la Cort. I així ens trobem amb la publicació d'obres d'origen castellà dirigides contra Olivares, la seva política bel·licista i la consegüent pressió fiscal: els castellans (denigrats i insultats en d'altres pamflets per la seva complicitat amb la política del privat, acusats d'inhumanitat amb els indis americans i d'opressors dels diversos pobles de la Monarquia, odiats per la degollina de Cambrils...) són alhora presentats com a víctimes i els catalans defensen com a pròpies les seves queixes, beneficiant-se al mateix temps de la propaganda indirecta que el reconeixement castellà del fracàs militar atribuït a Olivares els proporciona: «...ha parecido bien a todos el orden de guerra que se ha tomado publicando suspension de noblesa a todo catallero que se escusase de yr a la guerra a provar las balas, y tragar municion. Acuden a la bandera, pero no se alistan diziendo que el señor Marques de los Veles dio tan buena cuenta de los primeros que no se atrevan hir los segundos, sin que vaya su Magestad en persona... o por lo menos vaya su Excelencia el señor de las Olivas con pacto hecho que no ha de bolver sin tomar a Cataluña en falta que Cataluña le tome a el, y bien me puedo engañar, pero digo que su Excelencia es tan cuerdo que primero se meterá en su tumba, que vaya alidiar con Catalanes y Franceses»²⁰.

En definitiva, ens trobem amb la constatació de la decadència de la Monarquia, dilatada i en pau quan Felip IV accedí al tron i ara molt més empobrida, en retirada a tots els fronts de guerra, amb totes les províncies queixoses..., atribuïnt-se tot això al mal govern, a una nova raó d'Estat (consistent en no respectar llibertats i en no a complir el que s'ha jurat com a mitjà d'enfortir el poder de l'Estat) que no genera sinó opressió dels vassalls, oposada a la que tot príncep cristià (refusant les doctrines de Maquiavel) deu seguir: «Yo estoy bien que el Rey considere primero profundamente lo que promete, y que esso vaya regulado con la Ley de Dios, y preceptos de la Iglesia; pero despues de mirada bien, y jurado, lo ha de guardar infaliblemente: que en esso consiste, la conservacion y aumento de sus Estados, y la verdadera razon de Estado, para ser mas poderoso, mas rico, mas estimado, y obedecido: porque el que mantiene la Fee, y la palabra, tiene en su mano los coraçones, y haciendas de todos. Y quien le aconseja lo contrario, no busca sino su ruyna, y assolamiento de sus Estados»²¹.

Per la seva part, la rèplica filipista gira a l'entorn de la demostració de la il·licitud de negar el vassallatge al «Rey y Señor natural» dels catalans, que ho és per dret de successió

(no per cap elecció) i per dret diví, i de què no es pot anteposar el respecte escrupulós dels privilegis locals a les necessitats urgents del conjunt de la Monarquia.

No és cert, es diu, que els catalans siguin vassalls paccionats, com pretenen, sinó conquerits. Si Carlemany va ser rei dels antecessors dels catalans fou per la força de les armes, expulsant del territori els moros amb l'aquiescència dels cristians, que patint sota el jou dels infidels, no pensaven en lliurar-se amb condicions ni en cap elecció de rei, sinó en redimir-se com més a viat millor. I en cap dels historiadors d'aquell temps, contràriament a la interpretació que fan els catalans, «...se halla Memoria de que los Barceloneçes, hayan hecho convenciones, ni Pactos, ò Tratados; con Carlos ni con Ludovico. Ni capitularon mas Fueros, ni Privilegios, que el de una obediencia llana i segura, mejorando de Señor. El Estado en que se hallavan no permitia que deseasen ni pidiessen mas condiciones, que ser redimidos, y salir de aquella infelicissima servidumbre, con que los tenian ultrajados los Moros; i passar como passaron al blando Señorío de un Príncipe Catolico»²². D'aquesta manera restà assentada la sobirania absoluta dels reis de França sobre Catalunya, que de fet va recaure sobre els comtes de Barcelona en temps de Guifré el Pilós i de dret s'extingí totalment, si no abans, quan Jaume I i Lluís IX signaren el tractat de Corbeil (1258). Conseqüentment, els comtes de Barcelona i els reis d'Aragó han tingut una plena potestat sobre els catalans, i si aquests tenen Corts i privilegis que restringeixen el poder regi ha estat per concessió generosa d'aquells, essent el costum del jurament al començament del regnat molt tardà (des de Jaume I, molts reis abans del qual ho havien estat sense necessitat de jurar res).

Ja des del mateix Guifré s'observà el mecanisme de la successió hereditària per dret de sang al Comtat de Barcelona, la qual cosa, si s'afegeix al fet que els catalans no posseïxen el dret d'elecció com pretenen, porta a la conclusió que Felip IV segueix essent l'únic i legítim rei dels catalans. A més, «... ya la costumbre de cerca de quatrocientos años, y la union inseparable del Condado con los Reynos de Aragon, Valencia, Mallorca, y Menorca, y demas de la Corona, que son successivos por sangre, ha hecho indubitable, que lo es tambien el Condado de Barcelona: pues no se puede entender, que no se pueda separar de los Señoríos, que son successivos por sangre; y que, ò el quede electivo, ò su sucession a la disposicion de los Condes»²³. I per si això fos insuficient, s'ha de tenir present que els vassalls no poden mai negar l'obediència i l'auxili al seu príncep perquè aquest (a més de per dret humà -successió en aquest cas-) ho és per dret natural i diví: en l'ordre natural, instituit per Déu, les coses inferiors tenen necessitat de subjectar-se al moviment de les superiors i d'aquí s'extreu que els governats tenen l'obligació d'oïr al governant, en aquest cas Felip IV. Així, ni que s'admetés que els vassalls es lliuren al seu rei mitjançant un pacte o contracte, el trencament d'aquest no modificaria l'ordenació divina que lliga inseparablement el poble amb el príncep: «... ningunos pactos, ò contratos pueden prejudicar a la ordenacion divina, de quien tiene el Rey su poder, y autoridad, para que el pueblo alguna vez pueda tomar las armas contra su Rey... La autoridad pues no està en el Principe solamente por averse la dado el pueblo y por esta razon no puede el pueblo solo quitarle la autoridad. Y de ahi es, que aunque parezca que entonces el pueblo està absuelto, y libre de la promesa, quando el Principe le falta, o rompe la palabra, que le dio; pero aun queda con el lazo de la divina potestad atado, cuya autoridad tiene obligacion de venerar en su Principe, y quando la profana, se ha de juzgar que profana, y menosprecia la Magestad del mismo Dios, de cuya mano recibe el poder el Principe»²⁴.

Així, doncs, l'obligació de l'obediència al rei i el jurament que aquest fa de respectar els privilegis són dues coses independents. El monarca, en efecte, ha d'atenir-se a les Constitucions, però no si la seva observança estricta va en contra de l'equitat de la justícia o del bé comú quan, per exemple, es veuen amenaçats per la guerra els estats del príncep. Així, el rei, que sempre actua mogut per la justícia, pot obrar en contra de les lleis si la urgència i la necessitat dels temps ho exigeixen o, fins i tot, arribar a abolir-ne alguna, donant satisfacció en altra cosa, sense que això hagi de significar cap alteració de la fidelitat

i l'amor dels vassalls: «El privilegio, ò sea remuneratorio, ò convencional, ò puro, aunque sea jurado, en caso de urgente necesidad ni se deve guardar, ni obliga el juramento; porque como à de ser de cosa licita, i no es licito, que por la conveniencia o comodidad de pocos se pierda toda una Monarquia quando se ve amenazando ruina, puede el Rei sin dispensacion i sin culpa no guardar privilegios, ni estar al juramento dellos en caso de necesidad»²⁵. En definitiva, s'està acusant d'insolidaritat als catalans defensors a ultrança del pactisme i de l'observança estricta de les lleis, d'estretor de mires, de refugiar-se en els privilegis per manca de generositat i de voluntat de col.laborar en empreses comunes al conjunt de tots els regnes de la Monarquia, d'anteposar els interessos particulars d'una oligarquia provincial als generals de tots els vassalls del rei.

2.3. El debat posterior a la caiguda d'Olivares: La polèmica Catalunya-França

Amb motiu de la caiguda del poder d'Olivares (17 de gener de 1643), la publicística de la Guerra dels Segadors anava a prendre una nova orientació. Mentre per part realista la pugna ideològica és ara sostinguda pels catalans exiliats, els catalans filofrancesos miren de contrarrestar la propaganda d'aquests i la desmoralització creixent dels qui havien confiat en França.

Com diem, ara els portaveus de la causa filipista són els exiliats de la zona ocupada pels francesos, representants dels membres dels estaments nobiliari i eclesiàstic que optaren per l'exili o foren expulsats per la política repressiva francesa²⁶ i que serien els ocupants, de la mateixa manera que els pro-francesos durant la guerra, dels llocs clau de la política catalana després de 1652, protagonitzant una nova etapa de major col.laboració entre la classe governant i la Corona²⁷. En general, les seves idees (desaparegut Olivares, el principal motiu de discòrdia) es caracteritzen per un major respecte envers les lleis i privilegis de Catalunya, però fent-lo compatible amb l'exercici de l'autoritat reial, i per optar per una actitud paternalista que tracta d'atreure cap a la causa filipista els catalans descontents del govern dels partidaris del Cristianíssim.

Aquests nous pamfleters comparteixen amb els propagandistes castellans que els han precedit la idea de l'origen diví de la legitimitat monàrquica i opinen també que les Constitucions poden ser vulnerades, però sempre que sigui inevitable per una necessitat urgent, sense que serveixi de precedent i amb caràcter momentani, perquè «...el Príncipe ha de mirar lo que amonestan las leyes, y lo que en la Corte està en costumbre de observarlas, porque no es permitido usar de su absoluto poder, donde puede conformar con ellas»²⁸.

Catalunya, constaten aquests catalans filipistes, gaudia de pau i prosperitat abans de 1640, però, anteposant la venjança a la conveniència en la defensa de les seves llibertats, avui es troba patint guerra i tota mena de desgràcies. «Lo que hace mas disonancia de lo justo, y decente de esta guerra, es que aviendo tomado por pretexto de su inquietud, la conservacion de sus privilegios, oy los atropellan todos los Franceses»²⁹: en efecte, els francesos, que arribaren pretesament en qualitat d'amics, no han respectat ni lleis ni immunitats eclesiàstiques o nobiliàries, responnent a les justes queixes dels catalans amb la instauració d'un règim policial i repressiu i d'una justícia que, amb l'excusa de la persecució dels «mal afectes», té desterrat qualsevol rastre d'imparcialitat. No han observat el que s'estipulà en el pactes de 1641 i han sotmès Catalunya a constants impostos i requisos de blat per pagar i alimentar els soldats, que es comporten, a més, brutalment amb la població. Sembla com si volguessin subjugar Catalunya a França. I és que «l'ajut» francès als catalans no té res d'altruista, sinó que els francesos només han volgut explotar econòmicament el Principat, treure's la guerra de casa i quedar-se definitivament amb el Rosselló i la Cerdanya, abans d'abandonar el Principat a la seva sort una vegada es conclouï la pau on aquest serà utilitzat com a basa diplomàtica de cara a la negociació amb Espanya.

Es d'esperar, donat el cúmul de vexacions que Catalunya està patint a causa de l'ocupació francesa, un alçament general contra França que trenqui l'artificial convivència actual dels catalans amb els seus tradicionals antagonistes. I és que els enemics de Catalunya no són els castellans, sinó que castellans i catalans tenen un enemic comú: el francès. Contra aquest està lluitant Felip IV, que no desitja abolir les llibertats catalanes (i ho ha demostrat tornat a jurar solemnement les Constitucions després de reconquerir Lleida -estiu de 1644-), ni fer cap mal als seus vassalls (s'ha mostrat com a pare clement i piadós amb els presoners catalans i ha ofert reiterats perdons generals). I que Catalunya torni a formar part de la seva Corona és, d'altra banda, inevitable, perquè, per raons estratègiques (sent Catalunya muralla d'Espanya enfront del més perillós rival de la Monarquia), abans s'han de consumir tots els recursos del seu Imperi que ell abandoni l'empresa: «... porque claro está, que Su Magestad no à de alçar la mano desta guerra, aunque falten las asistencias de su poder a otras partes, porque tiene en su casa al enemigo, que haciendo pie en Cataluña, infestaria toda España...»³⁰.

En resum, el domini francès no ha suposat sinó guerra i calamitats i els catalans només podran gaudir de la seva antiga pau i prosperitat lliurant al costat de les tropes reials contra l'opressor francès i contra la minoria de falsos patriotes enemics del bé comú que, cercant prosperar sota la protecció francesa, han lliurat Catalunya al seu pitjor enemic: «De todos estos sucesos argumente contra su engaño Cataluña, y salga del error, con que llama Traidores a los que desean su quietud, su libertad, y la observancia de sus privilegios. Acabe ya de conocer, que los Traidores an sido los que con engaños, y vanas esperanzas le an metido el Frances en casa, para que dure la guerra, y con ella todo linage de calamidades, y desdichas»³¹.

Com a resposta a aquests catalans patrocinats per Felip IV i per a intentar paliar el creixent desengany respecte a l'aliança amb França, sorgirien una sèrie de pamflets, patrocinats per les autoritats franceses i els catalans afrancesats, contra els «mal afectes» al Cristianíssim. El que es pretén ara és rebatre els arguments del creixent nombre de compromesos amb el filipisme i contra l'ocupació francesa. A aquests «mal afectes», a aquests «traïdors a sa pàtria», se'ls acusa de no ser altra cosa que sicaris del rei d'Espanya, d'una Espanya de la qual ara es diu que Catalunya no ha de tornar mai més a formar part, i pertorbadors de la pau pública que volen provocar la rebel·lió del poble.

El rei (Lluís XIV des de mitjans de 1643) i els seus ministres, es diu, mai no han faltat als seus compromisos amb els catalans. Han guardat les Constitucions, han fomentat la pau i el bon govern, han defensat amb èxit els catalans de l'amenaça dels castellans (que no han aconseguit conquerir, i a costa d'importantíssimes pèrdues, sinó unes poques places que no han de trigar a ser recuperades) sense estalviar despeses ni esforços: «... qui pot ser tant ingrát, y tirà que no regonega un benefici tant gran, estimant, y venerant à un Rey à qui devem nostras vidas, honras, y haziendas? y qual pot ser lo ingrát, y desconegut que vol amar à un Rey [Felip IV] que ha usat tant voluntariament contra un Principat tant fel, com es Cathalunya, crueltats tant grans?»³².

Aquesta actitud porta a justificar els allotjaments i els excessos dels soldats francesos (que es promet seran castigats exemplarment) amb els mateixos arguments emprats l'any 1640 pels propagandistes castellans: «... devem tenir bona correspondència, y bon tractament als soldats Francesos, que venen assi per nostra guarda, y defensa, patint tants treballs, y donant sas vidas per nostra conservacio. Y axi devem tolerar en quant nos sia possible, si fan algunas demasias en los allotjaments, porque son cosas que en si las aporta la guerra, que molts majors excessos feyan los Castellans»³³. I també porta a justificar els càstigs exemplars (detenció, desterrament o, fins i tot, pena de mort) contra conspiradors i traïdors al rei, que incorren en crim de lesa majestat.

Els perdons generals i les promeses de respectar les llibertats catalanes, s'opina, no són més que enganys dels castellans i el seu rei que, veient-se incapaços de vèncer per la força

de les armes, volen reduir els catalans per mitjà d'ofertiments traïdorencs per després venjar-se: s'ofereix l'abraçada de germà per millor donar aprés la ganivetada per l'esquena. La nació castellana segueix essent la mateixa enemiga mortal de la catalana que va perpetrar la matança de Cambrils al començament de la guerra, com ho demostra el maltractament que pateixen els catalans que s'han passat a l'enemic o han estat fets presoners.

En definitiva, es defensa que «*la union de Franceses y Catalanes, es ya indisoluble*»³⁴ i s'exhorta els catalans a romandre units i fermes en la lluita i a fer-se dignes de l'auxili del Cristianíssim amb la seva fidelitat inquebrantable. Només si el rei veu com els seus vassalls catalans desestimen els ofertiments de perdó del rei de Castella i fan fracassar una rera l'altra les conspiracions dels «*mal afectes*» no es veurà temptat de fer una pau que seria desastrosa per als catalans, car suposaria tornar a patir la tirania castellana, circumstància que els catalans no han de tolerar: «*La iniusta declaracion de Caspe en odio de los Catalanes les sujetò a Castilla, y agora, que han podido y sabido sacudir el yugo insuportable, venderian la libertad, para bolver a la servidumbre?*»³⁵.

3. La publicística i les seves interpretacions historiogràfiques.

Fins ara hem deixat parlar els contemporanis de la guerra, els homes que la van viure de prop i, segons les seves conviccions, van prendre partit per un o altre bàndol, intentant demostrar la justícia de la pròpia causa i la irracionalitat de la contrària. Anem a veure breument a continuació quina ha estat la utilització que ha fet la historiografia posterior de la documentació que ens ha servit de base.

Massa sovint, els historiadors que han tractat el tema de la Guerra dels Segadors han pres partit, sigui conscientment sigui inconscientment, per un dels dos models en controvèrsia. La historiografia catalana ha tendit a simpatitzar amb l'actitud presa per la Diputació i a denigrar Olivares. En aquest sentit, hem de parlar de Narcís Feliu de la Penya³⁶ com d'un primer historiador a considerar. Feliu, amb les obres de Gaspar Sala al davant, parla del Comte-Duc com a predisposat en contra de les llibertats catalanes i únic responsable del que s'esdevingué entre 1640 i 1652, amb el seu intent d'abolir els ben merescuts privilegis catalans; tanmateix, salva Felip IV de les seves crítiques: mal, opina, al llarg dels anys de guerra, els catalans s'oblidaren del seu benvolgut rei ni de la seva aversió contra els francesos (conclusions que li venen dictades pel context històric que l'envolta i el seu compromís amb l'austracisme).

«*Mal haya quien hizo tales constituciones, mal haya yo si las puedo ver y mal haya V. S. si las guarda*»³⁷: afirmacions com aquesta, trobades a les cartes del Comte-Duc a Santa Coloma, portaren Gaspar Sala al convenciment que «... *la intencion era sujetar a Cataluña, como a Tierra conquistada, quitandole todos los privilegios, y constituciones antiguas*»³⁸. Pamflets com el que divulgà aquesta correspondència, assimilats al peu de la lletra, portarien els historiadors romàntics catalans a dir que «*lo que se queria era la humillacion de Cataluña, lo que se queria era acabar con sus libertades, lo que se queria era que solo hubiese en España un rey, una ley y un reino*»³⁹. La historiografia catalana del segle passat i començaments del present, animada per un esperit nacionalista a priori i concebant la seva tasca com a instrument per a fer renàixer el patriotisme dels catalans, ens presenta Olivares i Felip IV com a induïts per un odi mortal a Catalunya i els catalans, carregant sobre ells la responsabilitat de l'esclat de la revolta de 1640, que haurien cercat com a pretext per abolir la nosa dels privilegis, i analitzant la Guerra dels Segadors com una gesta heroica de salvació de les llibertats del Principat. Així, es menyspreuen els pamflets filipistes i es presenta l'actitud dels catalans com a unànim, essent Soldevila⁴⁰ l'únic que constata la divisió d'aquests i l'existència d'uns exiliats que no per lluitar a favor de Felip IV deixaven de ser devots de les llibertats de la seva pàtria,

mostrant-se també capaç de fer-se ressò de tots els arguments de la publicística del bàndol fidel a la Diputació, no solament dels antilolivaristes o dels anticastellanistes, àdhuc dels que parlaven de la lluita catalana com a intent de salvar les llibertats de tots els regnes d'Espanya.

I justament una posició completament antagònica és adoptada per la historiografia favorable a Olivares, que indueix el lector a formar-se una imatge dels catalans de 1640 com a gent sediciosa i violenta, sense exceptuar consellers ni diputats de la responsabilitat de la mort del virrei i dels fets de la jornada del Corpus⁴¹. Se'ns ofereix una visió tendenciosa i maniquea dels fets històrics i també dels arguments dels pamfleters de tots dos bàndols. Així, Zudaire, mentre qualifica Gaspar Sala de «*dérigo trabucaire*» i la seva Proclamació Catòlica de «*manifiesto brutal*», qualificatiu que més aviat sembla acabat de sortir de la ploma d'un dels propagandistes que escriviren contra aquesta durant la guerra que de la d'un historiador ben documentat, no té cap escrúpol a l'hora de manifestar que «*en... la «Justificación Real»... se relataban los hechos a partir de los alojamientos, con objetividad y sin ofensa de nadie*»⁴².

En definitiva, els historiadors, moltes vegades massa influïts pel context polític i l'ambient cultural de la seva època, han pres partit freqüentment per un dels dos punts de vista irreconciliables que portaren a l'enfrontament l'any 1640. No ha estat sinó Elliott⁴³ qui, recolzat sobre una base documental molt ampla i des de la distància respecte dels nostres prejudicis que atorga el fet de ser anglès, ha sabut trobar una via intermitja d'interpretació capaç d'analitzar imparcialment el que va ocórrer i de trencar amb els tòpics històrics generats per d'altres investigadors. Elliott analitza els punts de vista de l'entorn d'Olivares i dels catalans (dues percepcions incompatibles, però coherents en si mateixes) i, en quant a la publicística, tant es mostra capaç de refutar la visió tradicional de la historiografia catalana sobre els plans del Comte-Duc respecte a Catalunya (tot i posar de manifest els plans uniformadors presentats al rei pel privat en el seu memoràndum de 1624 -i l'autenticitat de la correspondència del virrei divulgada l'any 1641-, considera no provat que aquest cerqués provocar la rebel·lió catalana -en un context de guerra amb la veïna França- com a pas previ a la seva aplicació), com d'exposar les idees contractuals i la veneració per les llibertats de Catalunya que sentien els seus defensors.

L'historiador ha de renunciar d'entrada a fer un paper de propagandista, però no pot renunciar al fet de ser fill del seu temps. I que avui encara no han cicatritzat les ferides que el 1640 obrí (fàcilment un pot adonar-se de la vigència de moltes de les idees que els pamfleters de tots dos bàndols defensen, de com els problemes plantejats no ens són en absolut aliens) és una realitat de la qual l'historiador no s'escapa. No obstant això, la «tercera via» oberta per Elliott, assumida pels historiadors posteriors, ha estat fonamental de cara a una correcta interpretació de la Guerra dels Segadors; perquè, si bé una absoluta objectivitat és segurament impossible d'assolir (àdhuc el propi Elliott no està exempt d'un cert major grau de simpatia envers la figura d'Olivares), només amb aquest esperit pot l'historiador, l'ofici del qual consisteix no en defensar o criticar sinó en explicar, aproximar-se al coneixement veraç del que s'esdevingué.

Conclusió

L'any 1652, amb la capitulació de Barcelona, el Principat tornava a formar part de la Monarquia hispànica. Felip IV, conscient de la feblesa de les seves armes i de la necessitat de no tornar a perdre la fidelitat dels catalans, confirmava els privilegis catalans com reiteradament havia promès (3 de gener de 1653), però reservant-se, entre d'altres prerrogatives, el control (del qual serien els primers beneficiaris els exiliats filipistes) de les insaculacions del Consell de Cent i de la Generalitat, amb el consegüent reforçament de

l'absolutisme reial. Com als regnes de València⁴⁴ i Aragó⁴⁵, on la Corona havia anat llimant la capacitat de resistència foral a les seves exigències (aconseguint implantar la Unió d'Armes que fracassaria a Catalunya i forçant després la col·laboració d'ambdós regnes -soldats i diners-, amb el pretext de les circumstàncies excepcionals de guerra contra el francès ocupant del Principat), el poder regi a Catalunya s'incrementava. Això, juntament amb l'amarga experiència de dotze anys de guerra, que féu que Madrid i Barcelona (malgrat no oblidar els greuges mutus) aprenguessin, per dir-ho d'alguna manera, a «contemporitzar», fa que poguem parlar d'un major grau de col·laboració entre la classe dirigent catalana i la Corona i els seus representants al Principat després de 1652⁴⁶.

Una revolta que havia adoptat una orientació secessionista pel caire pres pels esdeveniments (optant Olivares per l'ús de la força, Claris no tingué altre remei que mirar de defensar el Principat recorrent a l'única forma de trobar ajut militar: l'aliança amb França) arribava a la seva fi. L'empresa, mancada Catalunya de la coherència social (no sempre les classes populars es mogueren en la direcció que hagués desitjat l'oligarquia governant) i de la unanimitat política (i els nostres fulls en són una prova⁴⁷) necessàries per a tenir alguna possibilitat d'èxit i incapaç de dirimir els seus conflictes sense haver de recórrer a l'auxili de França o de Castella, estava condemnada al fracàs des del principi. Però quelcom sí que s'havia aconseguit: els catalans, convençuts de la voluntat d'Olivares d'acabar amb les seves llibertats i les seves exempcions fiscals, de castellanitzar-los, en definitiva, i veient-se amenaçats per les armes reials, havien sabut fer realitat, amb la seva actitud, el que Francesc Martí i Viladamor defensava, a finals de l'any 1641, com a principal objectiu de la resistència catalana: «... o Cataluña ha de perecer del todo... o ha de perecer esta vez el Privado (que será lo mas cierto)... por las armas de Cataluña»⁴⁸. Els catalans s'adonaven per primera vegada de la necessitat de canviar el govern de Madrid i sembla indubtable que el fracàs d'Olivares respecte a Catalunya (que serví d'estímul als portuguesos per a separar-se de la Monarquia -1 de desembre de 1640-, que no féu sinó agreujar els revessos de les armes espanyoles a Europa...) constituí el principi de la fi de la seva carrera política.

Una nova actitud que explica que els pamflets catalans anteriors a la caiguda del favorit de Felip IV expressin una dualitat que ens desconcerta en un primer moment: d'una banda els castellans són vilipendiats com a agressors, d'una altra les seves queixes contra el govern del Comte-Duc (expressades per mitjà d'una sàtira humorística però carregada d'amargura) són recollides i impreses, esdevenint els catalans conscients que els castellans, com la resta dels pobles de la Monarquia, han estat tan víctimes del mal govern com ells. Així, els pamflets patrocinats per la Diputació arriben a defensar que els catalans estan lluitant per salvar Espanya del desastre a on sembla voler conduir-la el Comte-Duc amb la seva política imperialista. Però, per quina Espanya estan lluitant els catalans? Per una Espanya uniforme, centralista, on el rei de Castella hagi de tenir dret, pel sol fet d'esser-ho, a regnar en les mateixes condicions a tots els altres regnes? En absolut. Estan lluitant per una Espanya plural, per un model de convivència respectuós amb els drets de cadascun dels membres que en formen part i que no passi per l'assimilació de tots els regnes a un sol (Castella). Que si Espanya es troba en el seu miserable estat és perquè Olivares ha volgut lligar tan fort, amb el fals pretext del bé comú, que ha trencat el fil que unia els regnes, tal com eloqüentment ho expressava un anònim poeta l'any 1641:

Massa dius be quel Rey no te mes vida,
que la tela del Reyne que te urldida.
Puix a fe que ere gran la del de España,
mes no veus tu, que es estat tela de aranya.
Segons axo se hauran trencat fils della?
casí te sols la trama de Castella.
Com se trenquen tants fils tots a la una?
per texir massa fort, es veu comuna⁴⁹.

Notes

- ¹ Segons es desprèn del recompte de les dades del catàleg d'AGUILÓ I FUSTER, Marià: *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Curial, Barcelona, 1977, passim.
- ² El dietari de la Junta de Braços (que abasta del 10 de setembre de 1640 fins al 16 de març de 1641) inclou informació referent als pamflets apareguts dins el seu àmbit cronològic. Vid. la transcripció d'aquest dietari que es troba a RUBÍ, Basili de: *Los Cortes generales de Pau Claris*, editorial Rafael Dalmau, Barcelona, 1976, pp. 124-495.
- ³ MELO, Francisco de: *Historia de los movimientos y separación de Cataluña*, EUB, Barcelona, 1981, p. 37.
- ⁴ *Al Principado de Catalunya* (25 de juny de 1640), f. Bon. 6140, s. p.
- ⁵ *Carta de Un Confident de Madrid...* (11 de setembre de 1640), f. Bon. 6141, s. p.
- ⁶ *Por Que. Para Que*, Madrid, 1640, f. Bon. 5247, s. p.
- ⁷ GUILLÉN DE LA CARRERA, Alonso: *La estrecha amistad...*, Madrid, 1640, f. Bon. 5246, s. p.
- ⁸ *Señor. Por los decretos...* (18 de setembre de 1640), f. Bon. 7692, s. p.
- ⁹ Vid. RUBÍ, op. cit., pp. 107-495, passim.
- ¹⁰ *Manual de novells arditos vulgarment anomenat Dietari del Antich Consell Barceloní*, Colecció de documents històrics inèdits del arxiu municipal de la ciutat de Barcelona, Barcelona, 1910, vol. XII. Vid. la part que narra des de la mort del virrei fins a la batalla de Montjuïc, pp. 483-597, passim.
- ¹¹ SALA BERART, Gaspar: *Proclamacion Catolica*, S. i J. Mathevat, Barcelona, 1640, f. Bon. 5229, p. 65.
- ¹² *Iustificacio en Conciencia de Aver Pres lo Principat de Catalunya las Armas...*, G. Nogués, Barcelona, 1640, f. Bon. 51, p. 8.
- ¹³ SALA, op. cit., pp. 142 i 143.
- ¹⁴ MARTÍ VILADAMOR, Francisco: *Noticia Universal de Cataluña*, 1640, f. Bon. 76, p. 206.
- ¹⁵ *Cataluña Defendida De Sus Emulos...*, 1641, f. Bon. 10952, s. p.
- ¹⁶ Ídem (nota 15), llibre tercer, capítol VI, s. p.
- ¹⁷ Sobre el tema de la publicística de la Guerra de Successió, vid. PÉREZ PICAZO, Mª Teresa: *La publicística española en la guerra de Sucesión*, CSIC, Madrid, 1966, 2 vols.
- ¹⁸ *Cataluña Defendida...*, op. cit., llibre tercer, capítol VII, s. p.
- ¹⁹ SALA BERART, Gaspar: *Secretos Publicos, Piedra de Toque, de las Intenciones del Enemigo...*, 1641, f. Bon. 2181, s. p.
- ²⁰ ÇARROCA, Josep: *Politica del Comte de Olivares, Contrapolitica, De Catalunya, y Barcelona...*, Jaume Romeu, Barcelona, 1641, f. Bon. 118, s. p.
- ²¹ *Copia de una carta... escrita a un señor de titol de la Andaluza...*, J. Mathevat, Barcelona, 1641, f. Bon. 6061, s. p.
- ²² *Cataluña Defendida...*, op. cit., llibre tercer, capítol VII, s. p.
- ²³ PELLICER DE TOVAR, José: *Idea del Principado de Cataluña*, Geronimo Verdus, Anvers, 1642, f. Bon. 120, p. 15.
- ²⁴ RIUS, Gabriel Agustín: *Cristal De La Verdad, Espejo de Cataluña...*, Pedro Lanaja y Lamarca, Saragoessa, 1646, f. Bon. 144, capítol XXII, s. p.
- ²⁵ Ídem (nota 24), capítol XLV, s. p.
- ²⁶ RIOJA, Francisco de: *Aristarco o censura de la Proclamacion Catolica de los Catalanos*, Madrid, 1640, f. Bon. 11321, fo. 44 v. i 45.
- ²⁷ Vid. l'estudi sobre els exiliats i la fractura del cos social dins la classe dirigent catalana de VIDAL PLA, Jordi: *Guerra dels Segadors i crisi social. Els exiliats filipistes*, edicions 62, Barcelona, 1984.
- ²⁸ Vid. l'estudi sobre el període posterior a la guerra de SÁNCHEZ MARCOS, Fernando: *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores (1652-1679)*, EUB, 1983.
- ²⁹ ROCABERTÍ, Ramon Dalmau de: *Presagios Fatales Del Mando Frances En Cataluña*, Pedro Lanaja y Lamarca, Saragoessa, 1646, f. Bon. 150, p. 36.
- ³⁰ ROS, Alejandro de: *Cataluña Desengañada...*, Edigio Longo, Nàpols, 1646, f. Bon. 149, p. 307.
- ³¹ Ídem (nota 30), p. 58.
- ³² Ídem (nota 31), p. 267.
- ³³ *Advertencias Ab Que poden alentarse los timidos, confirmarse los Patricios, y reduhirse los mal afectes...*, P. Lacavalleria, Barcelona, 1644, f. Bon. 5942, s. p.
- ³⁴ Ídem (nota 33), s. p.
- ³⁵ MARTÍ VILADAMOR, Francisco: *Manifiesto De La Fidelidad Catalana...*, Impremta Plantiniana, Anvers, 1646, f. Bon. 147, p. 88.
- ³⁶ Ídem (nota 35), p. 40.
- ³⁷ FELLIU DE LA PEÑA Y FARELL, Narciso de: *Anales de Cataluña*, Juan Pablo Martí, Barcelona, 1709, volum tercer, pp. 242-329.
- ³⁸ SALA, *Secretos Publicos...*, op. cit., s. p.

- ³⁹ Ídem (nota 38), s. p.
- ⁴⁰ BALAGUER, Víctor: *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, librería de Salvador Manero, Barcelona, 1863, volum IV, p. 421.
- ⁴¹ SOLDEVILA, Ferran: *Història de Catalunya*, editorial Alpha, Barcelona, 1935, volum II, pp. 326-335.
- ⁴² Vid. com a exemple LEÓN-IGNACIO: *Corpus de Sangre en Barcelona*, ediciones 24, Barcelona, 1972.
- ⁴³ ZUDAIRE HUARTE, Eulogio: *El Conde-Duque y Cataluña*, CSIC, Madrid, 1964, pp. 226, 383 i 358.
- ⁴⁴ ELLIOTT, J. H.: *La Revolta catalana. 1598-1640*, editorial Crítica, Barcelona, 1989, 2ª edició. Vid. sobretot les pp.476-528.
- ⁴⁵ Per al coneixement del procés de reforçament de l'autoritarisme regi al regne de València, vid. LARIO, Dámaso de: *El Comte-Duc d'Oliveres i el regne de València*, edicions Tres i Quatre, València, 1986.
- ⁴⁶ Pel que fa al cas d'Aragó, vid. SOLANO CAMÓN, Enrique: *Poder monárquico y Estado pactista (1626-1652): Los aragoneses ante la Unión de Armas*, Institución «Fernando el Católico», Zaragoza, 1987.
- ⁴⁷ Sobre aquest tema, cf. SÁNCHEZ MARCOS, op. cit., passim.
- ⁴⁸ L'enfrontament ideològic el protagonitzen sobretot els mateixos catalans de tots dos bàndols, no és només un enfrontament Catalunya-Castella. En la línia que interpreta el conflicte publicístic només com a debat Catalunya-Castella, vid. GARCÍA CÁRCEL, Ricardo i NICOLAU BAQUER, Helena: «Enfrentamiento ideológico. La polémica Castilla-Cataluña en 1640», *Historia* 16, nº 48, 1981, pp. 55-66; i BURGOSR., Francesc Xavier i PEÑA DÍAZ, Manuel: «Aportaciones sobre el enfrentamiento ideológico entre Castilla y Cataluña en el siglo XVII (La publicística catalana)», I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984, volum II, pp. 557-567.
- ⁴⁹ MARTÍ VILADAMOR: *Noticia...*, op. cit., p. 186.
- ⁵⁰ *Comparacio de Cathalunya ab Troya*, J. Romeu, Barcelona, 1641, f. Bon. 7553, s. p.